

НИКИТА МИЛИВОЈЕВИЋ,
ПОЗОРИШНИ РЕДИТЕЉ

Снимио Данило ПЕТЕРЕК

БИТИ ИСТИ ЗНАЧИ -МЕЊАТИ СЕ

Дошао сам до некакве властите формуле у коју верујем, и која је, бар на мом примеру, изгледа тачна. У ствари, бити исти, на свој начин значи да стално морате да се мењате. Да би остао свој, човек стално мора да се мења, никако понавља. Звучи парадоксално, али функционише. То реално јесте тежи пут, али је мени лакше тако. У Битефу су рецимо моје колеге на свој начин научиле како размишљају: Једном сам за представу тражио неку каду, а како је њих мрзило да је сваки пут доносе на пробу, јер је огромна и тешка, досетили су се и рекли су ми да је већ „глумила“ у некој представи. Унапред су знали да ћу одмах одустати од ње! То је иначе њихова прича, они су ми је касније испричали и данас је препричавају као анегдоту.

Никита Миливојевић је редитељ који нам из представе у представу, ево већ двадесет година, у суштини приповеда сопствену, дуго грађену митологију. Наравно, да бисмо и ми као гледаоци учествовали у свему томе, мора постојати заједнички именитељ, кључ за препознавање, универзална категорија. Ако се присетимо представа *Маска*, *Живот је сан*, *Сан летње ноћи*, *У потпалубљу*, *Бановић Страхиња*, *Опера за три гроша*, *Каролина Најбер*, *Повратак...*, схватићемо врло брзо да је тај кључ – у емоцији. Оној којом препознајемо лепоту и истину. Најновија представа Никите Миливојевића „Зимске баште“ полази од статистичких података наше стварности: током ратова последње деценије 20. века Србију је напустило око 700.000 младих образованих људи..., а доноси нам живот сам, изгубљен у преводу, обесмишљен четом и Интернетом, разуђен промашајима и одсуством. Искорењен у покушају да се живи нормално – убијених снова.

☉ *Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи се одвијају на различите начине. Шта је то што је одредило Ваш живот, што га је учинило баш*

оваквим какав јесте? То наравно могу бити људи, догађаји, процеси, избори, тренуци, слике, боје, мириси...

– Последњих година почео сам и сам да нешто више мислим о томе. У одређеном тренутку свог живота човек почиње да сумира неке ствари и препознаје знакове на свом путу. С временом сам и ја почео да уочавам такве знакове и морам признати да сам често изненађен тим спознајама, јер је ово што живим, у неку руку боља варијанта него она коју сам планирао. Више се у ствари и не сећам јесам ли уопште имао неки конкретан план, али је чињеница да се за многе „случајности“ испоставило да уопште нису случајне, а управо су оне одредиле мој пут.

И на режију сам упао – „случајно“. Моја велика жеља била је да студирам књижевност. На режију сам отишао да бих био солидаран са екипом другова са којима сам био нераздвојан током средње школе, а који су сви листом кренули на режију или плуму. Помислио сам да ћу и овако пасти на пријемном и онда отићи на књижевност, али ћу им у међувремену правити друштво. И шта се догодило? Приме једино мене. Био сам у потпуном чуду. То је рецимо један од таквих, „случајних“ знакова који је касније умногоме одредио мој живот.

У режији сам се врло брзо препознао, открио сам да је то још један начин којим могу да се изразим, да то није само писање, а да при том постоје многе додирне тачке.

Од тог тренутка коцкице се некако, на неки свој начин слажу, све до данас, када сам и ја професор те исте академије, и када на предавања врло често возим своје некадашње професоре ...

● Бору Драшковића?

– Бору, Влатка Гилића... Све је то један помало невероватан круг. Ја сам иначе дипломирао у класи Боре Драшковића ... Када сам примљен на режију, те исте године сам, по тодашњим правилима, морао да идем у војску, и Бора је направио невероватан преседан: пошто је хтео да останем у његовој класи, прву годину полагао сам из војске!? Своју испитну представу за прву годину радио сам са војницима, и Бора је са комисијом дошао у Ниш, у моју касарну, да је погледа! На тај начин сам се после војске директно вратио код њега на другу годину и наставио студије, тако да прву, у ствари, никада нисам студирао, мада сам све испите, наравно, накондано положио. Али тако сам, захваљујући Бори Драшковићу, уштедео једну годину живота. Ето, отприлике тако некако, коцке су се и даље склапале у судбину, све до данас... Негде на том путу, у једном тренутку, схватио сам да је заиста све у животу у некој вези. Редитељ би бар морао да верује у то, јер је наш посао управо у томе да проналазимо те танане везе, које други не виде.

То што живим на углу улица Страхињића Бана и Риге од Фере такође ми је симпатично, и то је, чини ми се, некаква веза! Свако на свој начин, Грци и Бановић Страхиња обележили су моју каријеру.

Мало се, наравно, и шалим на тему „случајности и судбине“, али знам да није неважно кроз које човек капије прође на свом путу, а које заобиђе, какве људе среће... Ја сам учио режију, али истовремено и неке важне ствари у животу, од сјајних, значајних и озбиљних људи. Вероватно имам и тај инстинкт да пратим себе. Када сам почињао да радим у малим позориштима, пролазећи сву голготу провинције, увек сам радио неке „озбиљне“ текстове, неке „велике ствари“, попут Розенкранца и Гилдерстена у Шапцу, Бонда у Нишу, Бекета у Крушевцу... Сећам се да су ми сви говорили да нисам нормалан, да се у тим срединама такви комади не троше, то се, наводно, чува за озбиљнија позоришта! А ја сам стално имао осећај да управо ту где сам морам да режирам као да је то најважније позориште на свету. Данас верујем да ме је то спасило, да ми је пуно помогло. Касније сам негде чуо реченицу: *Позориште је тамо где си ти*, и сасвим сам се у њој препознао. Радити увек, било где, само нешто до чега ми је јако стало, постало је готово мој мото, и верујем да се управо то преносило на људе са којима сам сарађивао, они су то осећали. Јер, глумци то прво препознају код редитеља. Због тога су ми се

у тим „малим позориштима“ ван Београда и догодиле неке значајне представе.

Када већ говорим о знаковима на редитељском путу, а спомињемо та мала места и позоришта у којима сам радио на почетку каријере, мислим да је важно и да је на мене доста утицало и то што сам из малог места, што моји родитељи немају везе са позориштем, уопште са уметношћу... Тако да сам, што би рекао Црњански, био сам свој предак. Имао сам и двоструко детињство, једно у Инђији, у кући са двориштем, са пуно снега и фасцинантних слика равнице, друго у околини Книна, одакле су моји родитељи, потпуно дивље, без струје, са невероватним причама које људи приповедају покрај огњишта. Из свега тога настајала је моја мала митологија.

Данас својим студентима препоручујем да и они сами морају непрестано да граде и негују неке своје митологије. Једино смо тако непоновљиви. То је наше, само по томе смо посебни, а то се мора препознати, градити и чувати. На Академији, за редитеље и глумце посебно је важно да им се пре свега развија то властито осећање истинитости. Бити искрен према себи, а онда препознати то исто у послу који радиш, једна је од важних лекција режије. Ја сам позориште учио у својим представама, кренуо сам онако како ми се чинило да би било добро, без неких предзнања која би ме оптерећивала... То је било прилично срећно. И срећом нико ме није спутавао у томе.

● Чини се да се управо то догодило, да се како сте се Ви мењали, мењао угао Вашег посматрања. Отуда толико различитих облика и форми у Вашем раду.

– Врло брзо сам схватио да не волим да понављам ствари. Моје најновије представе немају никакве везе са оним претходним, а чини ми се нити са било чим што се у овом тренутку код нас ради. За мене је то нека нова фаза у којој нешто истражујем, као што рецимо сликари пролазе кроз различите фазе... Мени се чини да ако не истражујете, ако то што радите не прави никакав помак у вама, боље је да не радите! По томе како пишу, (или не пишу) о мојим новијим представама, видим да не налазе баш лако кључ за то што радим... Допада им се, али по томе како пишу, говорим, препознајем да им управо недостаје кључ.

● Кључ је ипак једноставан. Потребно је само да се укључе чула?

– Једино то! Ја увек прво рачунам на емотивност. Да ли ме нешто узбуђује или не. Не интересује ме претерано да неко у томе проналази разне додирне тачке са постмодерним, постдрамским... или било каквим другим „актуелним“ позориштем. Моје позориште је, рекао бих, увек, на свој начин – мало интимно позориште. Најтежи ми је почетак, јер покушавам себи да одговорим на питање шта је то што ме у одређеној теми занима. До чега ми је стало. А ако ми је до нечега заиста стало, онда помислим да ће се увек наћи још неко коме ће то бити

занимљиво... Е, то је моје уверење. Понекад се запитам одакле ми уопште храбрости за неке такве „лудости“, као што је рецимо био „Сан летње ноћи“ у Будви, да се први део игра као процесција кроз улице старог града, да се почне са модном ревијом испред хотела *Авала*, међу огромним нојевима забодених глава у бетон, да краљ и краљица стижу луксузним

аутомобилима на почетак, док Оберон све то посматра са врха зидина... Такве, сличне ствари... Сигурно је да ништа од свега урађеног не бих мењао.

● *Живели сте и радили једно време у Грчкој, негде од 1997, режирали сте и у Словенији, Шведској, Македонији, Турској, Америци, путовали и гостовали у ко зна колико још земаља и градова, јесте ли некада пожелели да се сасвим преселите, да живите негде другде?*

– Јесам, много пута. Морам признати. И још увек ме то држи. Исувише дуго ствари овде нису биле у реду. Исувише дуго ми градимо на погрешним основама ... Онда се човек једноставно уплаши да то што се погрешно поставља није добро за живот, није ментално здраво. То су били углавном моји разлози. Када размишљам о својој деци, нормално је да бих желео да средина у којој живе има озбиљније критеријуме и узор. Недавно сам снимао у Њујорку. Потпуно сам фасциниран тим градом – имам утисак да бих у њему могао да живим. Имао сам осећај да је то град који одувек знам (сличан утисак сам некада имао и о Атини). А све то у суштини одређују људи, они које сам упознао радећи овај посао. И када једном пронађем те драге и занимљиве људе, ја их чувам. Ужасно су ми драгоцени, а изгледа и ја њима. Тако да се одређена имена понављају на мојим шплицама. Постоје градови у које одлазим као што одлазим у Београд или Инђију. Инђија и даље има тај епицентар куће, ту је изгледа моја „вертикала“. Београд волим, мада ми се последњих година многе ствари у позоришту заиста не допадају... Мислим да су једноставно погрешне. Али, у разним сусретима и разговорима видим да многи слично мисле, очигледно нисам једини који није тако замишљао „демократију“. Ипак се и даље, у таквим ситуацијама, на неки начин, себи на крају чудим. Као да сам одувек себе доживљавао као неког „романтичног“ хероја. Изгледа да још увек имам ту романтичарску визију уметника као усамљеног појединца који нешто може да промени. Наравно, потпуно наивну визију, свестан сам тога. Али, захваљујући вероватно помало и тој визији, схватио сам и да сам у ствари неко ко непрестано себе проверава у различитим срединама ... Готово да сам постао зависник од разних аеродрома, као невероватно

узбудљивих ми места... Рецимо, после премијере у Истамбулу цела екипа ме је испратила на лет за Штокхолм. Већ сутрадан сам у Штокхолму почео нову представу. За мене је то нешто најлепше у овом послу! А мислим да у томе има и нечег поштеног. Непрестано мораш да кренеш од нуле, из почетка! Неки нови људи су ту, испред мене, и чекају, а ја сам у ситуацији да поново проверим шта заиста могу. И то ми се допада.

● *У, рецимо, три одреднице, асоцијације, слике..., шта год – шта је за вас Србија?*

– Исте оне које сам поменуо у представи „Зимске баште“: Снег, редови... Миљан је на некој проби додао и лепе девојке. Заиста, већина странаца примети лепоту жена на нашим улицама. „Зимске баште“ су негде доста лична, можда и претерано лична представа, јер додирују период мог живота у разним градовима, посебно Грчку. У њима има носталгије, а рекао бих и неке посебне туге... Асоцијације за које сте ме питали су пре митске, архетипске слике које често провлачим кроз своје представе. Рецимо, увек има мало снега.

● *Зашто баш снег?*

– Слика снега који пада у детињству је била нешто страшно узбудљиво за мене... А снегови су некада умели толико да нападају, да се недељама потпуно промени цео пејзаж око вас... Тај осећај да снег све промени, да читаву стварност учини очарављујућом, узбудљивом, другачијом, оставио је очигледно јак утисак на мене. И данас та белина снега чини да поверујем да су ствари доведене у ред, некако ушукане и заокружене. Има неке посебне чистоте, па и поетичности у тим сликама.

● *Трећа асоцијација у представи су редови?*

– Да, јер су понижавајући. Нажалост, тих слика редова не можемо већ деценијама да се ослободимо.

● *У „Зимским баштама“ ту врсту понижавајућег осећања можемо пронаћи у реченици једне младе жене која је тамо негде далеко и док се све око ње из ових или оних разлога урушава, она каже: „Ја сам хтела само нормалан живот“. Човек иде тамо где се осећа добро, што је, олет, сасвим природно. Међутим, чини се да скоро сви ликови у представи, одлазећи одавде, нису стигли тамо где су хтели. Ако је то пут ка срећи, немам осећај да су срећни...*

– Све то је врло тешко објаснити... Мислим да би многи људи могли рећи управо ту реченицу: Ја сам хтео само нормалан живот... Знаш по себи. Али свака

прича је посебна, има неку своју логику, своје разлоге зашто је управо таква, своју истину... Право питање је у ствари зашто људи непрестано одлазе, вековима... А постоји неки трагични континуитет одлазака у нашој историји. Нешто није у реду са земљом из које се стално одлази. О томе су писали и Црњански и Андрић...

● *Парафразирају једну реченицу Андрића, која је и мото представе: Зашто да моја мисао изречена овде вреди много мање од исте такве мисли исказане у Лондону или Паризу...?*

– Представа почиње коферима... Сцена је пуна кофера. Вратићу се на тренутак на Ваше прво питање – шта је то што ме је одредило. Ја сам непрестано у тим коферима. Моја прва представа у Београдском драмском је почињала изношењем кофера на сцену. Тада нисам знао да ће ми тај кофер и у животу бити као некакав знак, да ћу га непрестано вући са собом. Између осталог и због тога су „Зимске баште“ личне... Од мојих омиљених писаца, Андрића, Црњанског, њихових цитата, до свих тих наших људи које сам сретао последњих година по свету, који тешко живе, али се ипак не би вратили. Њих треба да чујете... Моја пријатељица која треба сада да докторира у Паризу, каже ми недавно да не би могла да живи овде јер сматра да су код нас сви критеријуми погрешни. А то почиње још у школи погрешним начином мишљења, где се деци уопште не развија било какво критичко мишљење... Нама као да нису потребни људи који мисле својом главом! Овде се деценијама негује понизност као неопходна врлина да успеш. И данас је тако. Ја знам како моја пријатељица тешко живи у Паризу, па ипак и даље остаје тамо...

● *Вашим првим играним филмом, који ускоро очекујемо, остајете и даље у тој теми.*

– Процене су да је током ратова последње деценије 20. века Србију напустило око 700.000 младих образованих људи. Данас је Србија међу пет земаља са најстаријим становништвом на свету, са далеко већом стопом умирања него рађања и прва је по броју азиланата у Европи. То је озбиљна тема и заслужује да се о њој говори. На неки начин могли би је назвати националном трагедијом. Изгубити око десет посто становништва у најбољим годинама је управо то и ништа друго. Што се тиче филма, и то је имало неку своју „случајност“... Душан Милка ми је донео предлог за позоришну представу, и ту је постојала сцена, могао бих чак да кажем готово једна реченица, која ме је привукла. Девојка из Београда у време бомбардовања покушава свог детча да доведе у Њујорк, а то је, наравно, док траје бомбардовање, немогуће. А онда се сети како то да изведе – њена рођена сестра ће да се уда уместо ње, и на тај ће начин њен детчко, односно будући муж, да добије папире и дође. То ми је било готово потресно. У филму она гледа нешто као

„директни пренос“ свога венчања на улици Њујорка, на свом мобилном телефону. Тужно, весело, надреално... Оно што је најлепше у свему јесте да је догађај истинит! То се заиста догодило. Питао сам Душана где је нашао ту причу – испоставило се да се све то догодило његовој ћерки. Ето, то је сцена због које сам кренуо у филм.

● *Режија филма и представе се прилично разликује?*

– Да... Мада је суштина готово иста, ипак су то два инструмента. Једно је клавијер, а друго виолина. Сада имам утисак да сам са филмом некако продисао. Последњих година се у позоришту нисам осећао баш срећан, као некада, тако да ми је филм дошао у правом тренутку... Стало се враћам на Ваше прво питање. Тај мозаик који се на неки свој начин непрестано склапа у животу, па вам се чини да мало ви водите ваш пут, али истовремено и пут води вас. Вероватно ми ни у сну није могло пасти на памет да ћу свој први филмски кадар снимити у Њујорку, на Петој авенији!

● *„Не знам ни сам како, неким срећним случајем ваљда, све што сам имао да кажем о себи, другима, друштву, политици, рату, љубави, успевао сам кроз своје представе. То је био неки мој начин да комуницирам са стварношћу“ – рекли сте у једном разговору. За то је потребно нешто што зовемо храброст сопствених уверења. А како нас то у шта верујемо одређује, шта је то у шта Ви верујете?*

– Шта је то у шта после свега успевам да верујем, питање је које и сам себи често постављам. Верујем да када радите нешто озбиљно, то ипак стигне негде, до неког другог, не изгуби се. Када не бих имао то уверење, не знам како бих овде уопште бивствовао. То данас није мала вера. Јер, све више ми се чини да је много тога изгубило смисао. Речи су, рецимо, постале гомила брбљања без смисла, постали смо некаква брбљива цивилизација, а сва та гомила речи је потпуно без садржине. Речима би поново требало вратити смисао. Као да је нека чудна епидемија глупости завладала. Зато мислим да је та моја „мала вера“ важна. Она ме држи. Позориште ми је доста у свему томе помогло, јер, између осталог, оно постоји и због тога да би се неким важним стварима у животу вратио смисао.

● *Редитељ у себи, кажу, мора да има помало божанско својство – „дар творца целине“ да би створио читав један свет. Рекли сте да свој свет увек носите са собом. Какав је то свет? Ко је Никита Миливојевић?*

– Ту би поново могао да помогне Иво Андрић, који негде у „Знаковима“ каже: „Толико читам и толико размишљам, а од свега то читања, нити сам бољи човек, нити знам више.“ Тако се некако и ја понекад, после свега питам, ко сам тачно. Како то себе видим, како ме виде други? Та прича је, у ствари, занимљива ако нема дефинитиван одговор. Ми сами правимо свој пут озбиљним или не.

Доследно градити свој уметнички пут, поштено и искрено, са осећањем да не правите компромисе, посебно не оне лоше, калкулантске, све дубље сондирати према себи и другима – то је суштина тог пута.

● *Лепоту је, чини се, генерално немогуће подвалити. Естетика је веома битна у Вашим представама.*

– Те врло високе захтеве пренели су ми они који су ме учили режији, а ја то сада преносим другима... С тим у вези, недавно сам прочитао један необичан запис: 1551. године на сабору у Москви донет је зборник у 100 глава, где се за зоографе одређује правилник – какав иконописац мора да буде и слично. Многе особине, иначе, веома су угутне за редитеље, али ми је најзанимљивија била последња глава, у којој се каже.... ако неко од живописаца свој талент, који му је Бог дао, сакрије и ученику не ода оно што је битно – такав ће бити осуђен од Бога на вечну муку... То ми се нешто веома допало па Вам зато и причам.

● *Једна Ваша реченица ми је привукла пажњу: „Код нас је увек најтеже било трајати“. Ви трајате на врло специфичан, чак ризичан начин, стално мењајући форме.*

– Дошао сам до некакве властите формуле у коју верујем, и која је, бар на мом примеру, изгледа тачна. У ствари, бити исти, на свој начин значи да стално морате да се мењате. Да би остао свој, човек стално мора да се мења, никако понавља. Звучи парадоксално, али функционише. То реално јесте тежи пут, али је мени лакше тако. У Битефу су, рецимо, моје колеге на свој начин научиле како размишљам... Једном сам за представу тражио неку каду, а како је њих мрзило да је сваки пут доносе на пробу, јер је огромна и тешка, досетили су се и рекли су ми да је већ „глумила“ у некој представи. Унапред су знали су да ћу одмах одустати од ње! То је, иначе, њихова прича, они су ми је касније испричали и данас је препричавају као некакву анегдоту.

● *„Мени је увијек најважније да је неке ствари у представи могу крвљу да поттишем. Волим када у мојим представама постоје три, четири сцене које исписујем својим унутарњим бићем“ – рекли сте једном, а шта би био пандам томе у Вашем животу?*

– То ми данас мало „појачано“ звучи, очигледно сам био доста млађи, у „револуционарној фази“, када сам то рекао, али је у суштини тачно, јер се тиче уверења. Ја први морам да поверујем у нешто да бих вас убедио. Како да вас убедим, ако сам не верујем? А ако верујем, ви сваког секунда у представи, на неки свој начин, то осећате и онда то постаје и ваша прича, ваше искуство. То је као некакав „прапочетак“ свега, који осећам инстинктивно. Када то „нешто“ пронађем као упориште, а то може бити једна слика, реченица, сцена... може бити глумац, чини ми се да све могу. ■

